

Юденкова Олена Петрівна,
*кандидатка педагогічних наук,
доцентка кафедри методики професійної освіти та
соціально-гуманітарних дисциплін,
Білоцерківського інституту неперервної
професійної освіти ДЗВО «Університет
менеджменту освіти» НАПН України*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Проблема підвищення якості професійної компетентності педагогічних працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О) зумовлена зростанням вимог до рівня їх професійної майстерності у системі неперервної освіти. Неперервність освітнього процесу у контексті сучасного культурно-освітнього простору виступає як ідеологічний принцип навчання, якісний процес освіти, важлива умова становлення людини як особистості та професіонала [1, с. 44]. Неперервна освіта характеризується трьома значимими компонентами, що пов'язані з дорослою категорією населення: підвищення грамотності в широкому сенсі, що включає комп'ютерну, функціональну, соціальну та ін.; професійне (фахове) навчання, складовими якого є професійна підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації та загальнокультурна додаткова освіта, пов'язана з іншими сферами життєдіяльності індивіда [1, с. 107].

Розбудова відкритої освіти в Україні розкриває нові можливості для вдосконалення професійних компетентностей науково-педагогічних працівників, які мають розглядатися на тлі тенденцій розвитку європейських та вітчизняних освітніх систем в майбутньому, серед яких: глобалізація, у процесі якої спостерігається зникнення економічних, культурних та інших кордонів між країнами, збільшення міграційних потоків у сферах економіки, зайнятості, освіти; інтернаціоналізація, спрямована на посилення міжнародного виміру в

освітній, науковій, інноваційній діяльності освітніх закладів; формування постіндустріальної економіки, основним ресурсом якої виступають знання [2, с. 25]. Реалізація цих стратегічних орієнтирів вимагає пошуку шляхів розвитку професійної компетентності педагогічних працівників ЗП(ПТ)О, зумовлює здійснення дослідження її структури.

Соціально-економічна ситуація потребує інноваційних пошуків, самоосвіти, розв'язання нестандартних проблем, підвищення свого особистісного та професійного рівня. У зв'язку з цим, актуальною метою дослідження є структура професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника ЗП(ПТ)О на основі системного підходу та визначення взаємозв'язків її структурних компонентів у педагогічній системі. Розгляд проблеми передбачає визначення змісту поняття «професійно-педагогічна компетентність педагогічного працівника ЗП(ПТ)О» та відповідного наукового підходу.

У психолого-педагогічній літературі проблема формування професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника досліджувалась Л. Алексєвою, В. Баркасі, О. Дубасенюк, В. Калінін, Л. Хоружа та ін. Дослідженням особливостей професійної компетентності педагога та її впливу на ефективність підготовки майбутніх фахівців професійної освіти займались О.Потапчук, І.Луцик [3, с.126].

На основі глибокого аналізу дефініцій поняття «професійно-педагогічна компетентність педагогічного працівника ЗП(ПТ)О» маємо змогу дати цьому поняттю наступне визначення – професійно-педагогічна компетентність (ППК) – це здатність педагогічного працівника ЗП(ПТ)О кваліфіковано здійснювати професійно-спрямоване навчання і виховання в рамках конкретної професії на рівні вимог, які встановлені державними освітніми стандартами професійної освіти з конкретних професій на основі поєднання техніко-технологічних та психолого-педагогічних знань, умінь та навичок.

Професійно-педагогічна компетентність педагогічного працівника ЗП(ПТ)О складається з двох інтегрованих одна в іншу складових: компетентності техніко-технологічної і компетентності психолого-педагогічної.

При цьому, техніко-технологічна компетентність є предметною або змістовною сферою діяльності, тобто тією сукупністю знань, умінь і навичок і якостей особистості, яку необхідно передати здобувачу освіти в процесі здобування професійної освіти. Психолого-педагогічна компетентність, в свою чергу, є засобом, який забезпечує цю передачу.

Таким чином, професійно-педагогічна компетентність є єдиним інтегрованим утворенням, яке формує одну із підсистем особистості педагогічного працівника ЗП(ПТ)О. Зазначимо, що будь-які зміни, навіть в одному елементі системи, призводять до зміни загальної якості системи. Саме тому, удосконалюючи один з компонентів ППК, можна покращити її якість в цілому, тобто підвищити рівень професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника ЗП(ПТ)О. Здійснювати це маємо на підставі визначеної структури ППК.

Вирішується це завдання за допомогою системного підходу, який, з однієї сторони, полягає у сприйнятті педагогічного явища як цілісної педагогічної системи, а з іншої, в отриманні якомога більшої інформації про зміст і стан кожного її компонента, а також взаємодію його з іншими компонентами.

Виходячи з уявлення про педагогічну систему (ПС) як цілісну та на основі досліджень науковців, її структуру можемо подати як шестикомпонентну: мета освіти і її інформаційний еталон; зміст освіти; учень (слухач ЗП(ПТ)О); педагогічний працівник ЗП(ПТ)О; засоби (засоби, методи і форми) навчання і виховання; результат і продукт професійної освіти.

Визначена структура ПС – це її статистична характеристика. Вважаємо, що процес взаємодії структурних компонентів ПС – це і є сам педагогічний процес з усіма його характеристиками, які можна вважати динамічними характеристиками ПС. Маємо зазначити, що взаємодія структурних компонентів між собою можлива тільки за чітко визначених умов. Поняття «умова» у довідниковій та науковій літературі трактується як «середовище, в якому явище виникає, існує та розвивається: «в умові відображається відношення речі до тих

факторів, завдяки яким вона виникає і існує» [4, с. 531]. Завдяки наявності відповідних умов властивості речей переходять з можливості в дійсність.

У науково-педагогічній літературі умови розуміють як сукупність заходів (об'єктивних можливостей) освітнього процесу, які забезпечують досягнення здобувачами освіти вищого рівня діяльності. Узагальнивши думки різних науковців, визначаємо, що будь-яка умова – це певне обмеження, яке покладається на дійсність, тобто на функціональність предмета. Таким чином, можемо зазначити, що кожен компонент педагогічної системи містить у собі додаткове змістовне навантаження. Науковці називають його функціональною оболонкою (ФО) компонента педагогічної системи. Дослідники пропонують використовувати функціональні оболонки до кожного компонента педагогічної системи, які співіснують у тісній інтеграції (пропонуємо розглянути за схемою «ПС – її функціональна оболонка»): мета освіти і її інформаційний еталон (1) – соціально-професійний прогноз (А); зміст освіти (2) – принципи відбору змісту освіти (Б); учень (слухач ЗП(ПТ)О) (3) – індивідуальні психофізіологічні особливості (В); педагогічний працівник ЗП(ПТ)О(4)– професійно-педагогічна компетентність (Г); засоби (засоби, методи і форми) навчання і виховання (5)– принципи та правові норми навчання і виховання (Д); результат і продукт професійної освіти (6) – педагогічна діагностика (Е).

На підставі виокремлених одиниць можемо сформуванати взаємозалежність елементів професійно-педагогічної компетентності з компонентами педагогічної системи та функціональними оболонками. Окремо зазначимо, що необхідно виділити додатково управлінську компетентність, як компетентність у галузі управління процесами навчання і виховання. При цьому, педагогічний працівник, управляючи процесами навчання і виховання, фактично управляє розвитком особистості учня.

Таким чином, на основі системного підходу та аналізу наукових праць маємо можливість визначити структуру професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника ЗП(ПТ)О. Перш за все ми маємо з'єднати в єдине ціле такі структурні елементи ППК як цільова та прогностична

компетентність, які в подальшому пропонуємо розглядати як прогностично-цільову компетентність. Поряд з цим виокремлюємо ще одну додаткову компетентність – комунікативну, як здатність здійснювати професійно-педагогічне спілкування (з учнями, батьками, колегами, роботодавцями тощо). Після усіх уточнень структура ППК педагогічного працівника ЗП(ПТ)О буде включати дванадцять елементів. По друге, ми маємо враховувати, що в основі компетентності, як здатності здійснювати діяльність, лежать відповідні знання, а також уміння і навички їх використання.

Дослідивши структуру професійно-педагогічної компетентності педагогічного працівника ЗП(ПТ)О на основі системного підходу, маємо зазначити, що сьогодні, в умовах цифровізації освіти, швидких умовах техніко-технологічних змін виробництва кожен педагогічний працівник ЗП(ПТ)О має сам моделювати методику підвищення своєї професійно-педагогічної компетентності різними формами, методами і засобами на основі системного підходу. На підставі вивчення сучасних вимог до діяльності педагогічного працівника ЗП(ПТ)О пропонуємо виокремити кожен із елементів професійно-педагогічної компетентності:

1. Прогностично-цільова компетентність передбачає володіння методикою прогнозування в галузі розвитку професій всіх освітньо-кваліфікаційних рівнів; знання професіограм та кваліфікаційних характеристик робітничих професій; способи визначення цілей професійного навчання та виховання тощо.

2. Спеціально-предметна компетентність передбачає якісним володінням змістом навчального предмету (виробничого процесу), знання його місця та ролі в структурі професійної підготовки випускника ЗП(ПТ)О; знання змісту професійної діяльності кваліфікованих робітників галузі; сучасну техніку, технологічне обладнання й інструмент, що використовуються в професійній діяльності та її наукові основи; передовий виробничий досвід тощо.

3. Соціально-професійна компетентність передбачає знання та володіння принципами формування та відбору змісту професійної освіти; правові норми відбору змісту професійної освіти тощо.

4. Біографічна компетентність передбачає комплексне володіння відомостями із біографій учнів, які необхідні для організації особистісно-зорієнтованого процесу навчання і виховання; знання способів збору всієї необхідної інформації; методику обробки та фіксації біографічної інформації про учнів тощо.

5. Психофізіологічна компетентність: психологія навчання (теоретичного і практичного); психологія виховання; підліткова психологія; психологія праці; фізіологічні основи теоретичного та практичного навчання.

6. Аутопсихологічна компетентність – знання способів самопізнання (методів, засобів, форм); способів оцінювання адекватно самооцінки; методики саморегуляції й самовідновлення тощо.

7. Методична компетентність – знання методів, засобів й форм професійного навчання; громадянського й сімейного виховання; технології професійно-теоретичного й практичного навчання; перелік та уміння розробляти навчально-плануючу, методичну й виховну документацію.

8. Регламентно-нормативна – принципи організації процесу професійної та загальної середньої освіти; правові норми організації процесу професійної (професійно-технічної) та повної загальної середньої освіти.

9. Акмеологічна компетентність – знання способів самопізнання своєї особистості та самооцінки своєї діяльності.

10. Діагностична компетентність – знання критеріїв та показників навченості; критерії та показники вихованості; методи та засоби дидактичної діагностики; технології моніторингу навченості і вихованості.

11. Управлінська компетентність – знання теоретичних основ управління; функції управління і способи їх практичної реалізації в процесі навчання і виховання; володіння педагогічним менеджментом.

12. Комунікативна компетентність – знання структури й закономірностей спілкування; видів і стилів педагогічного спілкування; особливості спілкування системах «учень-викладач»; «учень-учень»; «викладач-батьки»; «викладач-викладач»; «викладач- адміністратор»; знання недоліків та переваг володіння власною мовою та мімікою.

Список використаної літератури

1. Десятов Т. М. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах східної Європи (друга пол. ХХ ст.) : монографія / Т. М.Десятов. Київ : АртЕк, 2005. 405 с.

2. Концептуальні засади психолого-педагогічної підготовки конкурентоздатного фахівця в умовах післядипломної педагогічної освіти / авт. кол. Л. М. Сергєєва, О. І. Бондарчук, М. І. Скрипник, А. О. Молчанова, О. А. Філь; Г. О. Козлакова. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти», 2015. 40 с.

3. Потапчук О. І., Луцик І. Б. Особливості професійної компетентності педагога як умова ефективності підготовки майбутніх фахівців професійної освіти. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. 2020. № 76. С. 126-129.

4. Український радянський енциклопедичний словник. В 3-х т. / [редкол.: Бабичев Ф.С., Денисов А.Ф., Дзевєрін І.О. та ін.]. – Вид. 2-ге. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1987. – Т. 3 : Портулак. – 734 с.